

Forfatningskampen 1875-1901

Det, der siden er blevet kaldt forfatningskampen, handlede om magtfordelingen mellem Folketinget, der var domineret af Venstre, og Landstinget, hvor Højre havde flertal. Venstre var af den holdning, at magten lå i Folketinget, og at regeringsmagten skulle afspejle Folketingets sammensætning og dermed tilfalde Venstre. Den siddende Højreregering mente derimod, at regeringen sad på et mandat fra kongen og kunne blive siddende så længe, den havde kongens opbakning.

I 1877 kunne Rigsdagens to kamre ikke blive enige om en endelig finanslov. Estrup hjemsendte derfor Rigsdagen og udstedte en midlertidig eller provisorisk finanslov, der bemyndigede regeringen til at opkræve skatter og afholde de udgifter, der havde flertal i begge ting. Den provisoriske finanslov holdt sig således inden for de rammer, der havde dækning i Rigsdagens beslutninger.

Dette blev startskuddet til en uforsonlig politisk magtkamp mellem Estrup-regeringen og Folketinget, hvori forsvarssagen og Københavns befæstning kom til at spille hovedrollen. I begyndelsen af 1880'erne forsøgte venstrelederen Chresten Berg med 'visnepolitikken' at sylte alt lovgivningsarbejde for at tvinge regeringen til at gå af, men uden nogen virkning. Som modtræk udviklede Estrup reelt sin regering i retning af enmandsvælde.

Fra 1885 til 1894 hjemsendte han hvert år Rigsdagen før finanslovsforhandlingernes afslutning og regerede på grundlag af provisoriske finanslove, som ikke havde dækning i rigsdagsbeslutninger. Estrup og hans regering bestemte således uden om Rigsdagen, hvordan statens indtægter skulle bruges, hvorved en væsentlig del af den lovgivende magt var sat ud af kraft. Den største post, godt 41 %, gik til Københavns befæstning, hvilket var meget kontroversielt både i Rigsdagen og i befolkningen. For Estrup var betydningen af befæstningen ikke blot militær, men også at den kunne bruges til at skabe splittelse i oppositionen. I Venstre var man enige om modstanden mod Estrup, men splittet i forsvarsspørgsmålet. Befæstningen blev derfor omdrejningspunktet i den løbende forfatningskamp, og den skabte grundlæggende mistillid mellem regeringen og de politiske partier og splittelse i befolkningen.

Den politiske situation gav sig udslag i en omfattende politisk mobilisering med politiske masseoptrin på grundlovsdag rettet mod Estrup-styret. 100.000 deltog i København i 1885. Der dannedes riffelforeninger og blev agiteret for skattenægtelse. Regeringen svarede igen ved at forbyde offentligt ansattes politiske aktivitet, ved at oprette et militært gendarmeri og gennem strafforfølgelse for ophidsende agitation i pressen.

Den første venstreregering 1901

Forfatningskampen blev bragt til ophør med et forlig i 1894 mellem konservative, der fandt, at Estrup var blevet for egenrådige, og Det moderate (nationale) Venstre, der godt kunne stemme for militærbevillinger. Forudsætningen var, at Estrup skulle gå af som regeringsleder. Et samarbejde mellem de to grupper var indledt i forbindelse med sociallovgivningen og blev hermed ført videre.

Forliget i 1894 betød, at Estrup gik af, men ikke at Venstre fik regeringsmagten. I stedet førte det til partiets sprængning med dannelsen af Venstrereformpartiet under ledelse af J.C. Christensen. Han og flertallet i Venstre opfattede de moderate venstremænds forlig med Højre som forræderi. Selvom Venstrereformpartiet vandt folketingsvalget i 1895 og igen i 1901, kunne det dog ikke ved egen kraft formå Christian 9. til at lade J.C. Christensen danne regering, på trods af at partiet sad på 76 af 104 mandater i Folketinget, mens Højre havde 8 mandater.

Venstre havde siddet solidt på flertallet i Folketinget i årtier, men det var en kreds af konservative, der banede partiets vej til regeringsmagten. I konservative kredse fandt man den politiske situation

uholdbar og anbefalede derfor i 1901 Christian 9. en Venstreregering. Få måneder efter katastrofevalget for de konservative i 1901 afskedigede kongen Højreministeriet. Der blev i stedet udnævnt en Venstreregering – dog med en for kongen acceptabel, men politisk ubeskrevet juraprofessor, J.H. Deuntzer, som konseilspræsident.

Den første Venstreregerings tiltrædelse i 1901 betegnes ofte som 'Systemskiftet', fordi folketingsparlamentarisme herefter blev anset for at være det princip, regeringsmagten hvilede på, selvom det ikke blev grundlovssikret før 1953.

(Uddrag fra "Revolution, grundlov, forfatningskamp og massepolitik" Danmarkshistorien.dk)